

BALIJA

*“Ko god vrijeda Boga Uzvišenog da bi se dodvorio ljudima,
On će te ljude okrenuti protiv njega” (Muhammed a.s.)*

Razmišljajući o ovoj predaji da se uočiti da se ona odnosi na pojedince (a takvih uvijek ima, onih koji će “prodati vjeru” za ovosvjetske ciljeve) ali i na kolektivitete i narode (kao mogućnost koja je srazmjerno rjeda ali sasvim izvjesna. Jer ajet u Kur'anu kaže kako “Bog neće izmijeniti jedan narod dok on sam sebe ne izmijeni”. Kada bi promjena cijelog kolektiviteta (ne svih pojedinaca naravno, takvo što je nemoguće) bila neostvariva ovaj stavak ne bi ni postojao). U oba slučaja, bez obzira radilo se o pojedincima ili narodima Bog okreće srca protiv onih koji Ga vrijeđaju dodvoravajući se ljudima. Zakon uzroka i posljedice je ovdje kristalno jasan jer onaj ko ne Poštuje Boga ne poštuje ni sebe, a onaj ko ne poštuje sebe ne može ni druge. To uvijek znaju i oni kojima se dodvorava, bolje reći “osjete” takvo nešto u najdubljem dijelu svog bića a što vrijeda samu njihovu “nebesku prirodu” (primordijalni centar bića) te bez obzira kakvi bili (makar i krajnje zli) oni se na kraju okreću protiv nosilaca te najdublje izdaje. U ovom kontekstu treba motriti i **pronalaženje vlastitog identiteta**, (kroz istoriju) Bošnjaka - muslimana. Islam u Bosnu i Hercegovinu nije došao sa Osmanlijama, donosili su ga trgovci i učeni ljudi, naročito **putujući derviši** čije su posjete zabilježene u više navrata prije dolaska Osmanlija. Oni su pozivali u Islam snagom vlastitog iznutarnjeg poziva, djelom, ljepotom vrline koja je osvajala. Tako se u vjeru (svaku) oduvijek i pozivalo, teritorijalna osvajanja su nešto sasvim drugo i unutar tako postavljenih “granica misli” i samo pozivanje zadobija drugi i drugačiji značaj. Ukoliko je vjera “državna” uvijek će se naći i oni koji je prihvataju uslijed straha ili zbog privilegija a kada država padne padaju i oni. Dakako, opšta konfuzija je plodno tlo i pravi raj za “element” bez identiteta koji logikom prepuštanja sebe događajima, nastoji ploviti “niz struju”. No, to se neminovno plaća (jer i onaj ko dolazi uzima svoj “danak”, to je priroda vladanja nad ljudima) i tako se razvija **sluganska svijest**. Ona je nužna posljedica gubitka (ili nepostojanja) identiteta baš kao što i malo dijete ima potrebu da ga

neko vodi za ruku i objašnjava mu svijet oko sebe, pritom tražeći poslušnost. No, dok je to u slučaju malog djeteta prirodno i nužno, u slučaju odraslog čovjeka (ili kolektiviteta) to postaje užasan teret podvojenosti sa jedne i "pobune" s druge strane unutar samog čovjeka te tako formirana "sluganska svijest" (jer nije istinska, budući da svako služenje nije i poniženje, čak štaviše postoji i **sve-to služenje**) dječju radoznalost zamjenjuje lukavstvom a djetinju podložnost nedužnosti saobražavanjem svakom vremenu i svakoj vlasti. Tako je **nastao "BALIJA"**, poniženi sluga, otprirodni **ruralni** čovjek koji se odricao Islama da bi se dodvorio ljudima. Međutim, sam izraz "balija" je izvorno značio nešto sasvim drugo, čak obrnuto, bila je to **duhovna "hereza"** moralno najjačih pojedinaca i grupa čije je **viteštvo** upravo bilo zasnovano na **svetom služenju** Muhammedovoj porodici. Kako su ovi duhovni vitezovi preferirali Imama Alija (i ostale stubove Poslaničkog Doma) i kako je kod njih postojala zakletva Alijinom Osobnošću (tako mi Alija nazivani su otpadnicima, "balijama"). (**tako mi Alija; ili biti sa Alijem: ba Ali'**). Ova privrženost Aliju i zaklinjanje njime (**ba Ali'**) bili su dakle sastavni dio viteških vršina prvih "heretika" i tu se potrebno zakratko vratiti u istoriju (prije toga je nužno napomenuti kako se i **danas** sljedbenici Imamijske škole nerijetko nazivaju **otpadnicima, rafidijama**). Sa dolaskom Osmanlija, u Bosni se formirala Islamska doktrina i pravac koji su oni donijeli (Ehli - sunnetski mezheb). Nužnošću samog vladanja nad ljudima vlast uspostavljeni oblik vjere proglašava jedinom "pravovjernim", a sve što je izvan zvanično priznatih stajališta i uvjerenja biva proglašeno herezom. Čak i više, sama dogradnja zakona za fizičko (šerijat) duhovnim putem (tarikati) biva žigosana i osuđena ukoliko je izvan "onog pravog". Tako je oduvijek bilo sa svim ezoterijskim redovima i sljedbama, ono što odudara od opšteprihvaćenog i ustaljenog, ono što zadire u dubinu i hoće ono iznutarnje znanje, takvo što se promatra neprijateljski i sa podozrenjem. U tom kontekstu "iskakanja iz uobičajenog", spominje se i Bosanski "heretički" pokret - Hamzevijje. Osnivač pokreta (sekte) HAMZA BALI BOŠNJAK službeno je proglašen krivim i osuđen zbog hereze i krivovjerja te pogubljen u Stambolu 6. juna 1573. godine. Sam izraz "hamzevijje" upotrebljavan je u pogrđnom i ponižavajućem značenju (jer "osnivač" pokreta nije donio ništa "novo" niti je unosio ikakvu izmjenu u Islamsko učenje), ali je predstavljao i oblik prikrivanja pristalica Bajramijskog sufijskog

reda, način njihova “održanja” u teškim prilikama. U Evropskim naučnim krugovima hamzevijama su se bavili i proučavali ih: **Hammer, Safvet-beg Bašagić, Muhammed Hadžijahić, Hans Joachim Kissling**, i drugi.

Pretpostavlja se da su hamzevije djelovale puna dva stoljeća a Hamza Bali je ako je vjerovati **Gerlachu** propovijedao čak u **Rudimu**. Njegovo učenje je bilo dobro poznato i u Egiptu a u Turskoj je našlo plodno tlo među Turskim janjičarima koji su mahom bili slavenskog porijekla. Po svemu sudeći, već tada je utemeljen izraz “balija” i označavao je isključivo duhovnu herezu, dakle, u biti izvorni Islam koji pored vanjskog ima i unutarnje i koji osim zakona za fizičko ima i duhovni put samorealizacije. Toj i takvoj “herezi” (**izvornoj islamskoj duhovnosti**) suprostavila se “sablja šerijata”, kako su je zvali pobornici “državne religije” i koja se ni po čemu nije razlikovala od klasične **inkvizicije**.

Vlast se veoma bojala Hamzinog uticaja na mase i mogućih pobuna širom carstva jer je (po njima) to učenje sadržavalo socijalno-politička odstupanja od važećeg kursa. U zapovijedi zvojničkom sandžak-begu i zvojničkom kadiji, datiranoj od 22.4.1573. godine, naređuje se da se u Gornjoj Tuzli, u mahali Stara džuma uhapsi Hamza, te da se “pohapse i povežu” i njegovi sljedbenici ako se pronadu. Hamza je sproveden u Stambol gdje mu je odmah suđeno i pogubljen je po svemu sudeći tajno a iz jednog opisa (Phillipe du Fresne Canaye) se vidi da su Hamzine pristalice bile čak spremne i na borbu za njegovo oslobađanje silom ali je po nalogu Mehmed-paše Sokolovića on usmrćen prije nego je i upućen na gubilište.

Gerlach čak ističe kako je Hamza Bali “**novi učitelj**” koji je na svoju stranu uspio pridobiti hiljade ljudi, a postoje podaci da su mnogi Hamzini sljedbenici bačeni u tamnice, te pogubljeni tajno, bacanjem u more. Progoni su očito bili veliki i njihovo rasvjetljavanje je jako važno za one muslimane koji inkvizitorske metode motre (samo) na kršćanskim prostorima. Pa ipak, sami pokret se nikad nije ugasio jer je Hamzu nakon njegove smrti naslijedio Mehmed, sin Hasanov iz Gornje tuzle. On je 1582. godine sa još grupom sljedbenika optužen čak i za formiranje “hamzevijske vlade” a nekoliko osoba je osuđeno na smrt dok su ostali uspjeli pobjeći.

Teško je povjerovati u čisto političke aspiracije jednog duhovnog pokreta ali je izvjesno da je njihov odnos spram vlasti bio “radikalan” u smislu kritike opštepri-

hvaćenog moralnog sustava (načina života koji je izgubio Islamske vrijednosti) te zanemarivanja unutarnjeg aspekta Islamskog učenja.

Određena politička snaga (ili ono što im se pod tim izrazom pripisivalo) vidi se i kasnije kada se kao vođa isticao izvjesni "Begaš", a poslije njega Sudži Bekir, janjičarski zastavnik, vrlo ugledan i bogat čovjek. No, veliki vezir Muhammed Čuprija ih je posmicao zbog različitog mišljenja o mnogim vjerskim pitanjima. Žilavost i snaga učenja ovih "balija" nastavlja se i kroz osamnaesto stoljeće, te se tako navodi i ime šejh Mehmeda iz Užica, hamzevije koji je podigao ustanak protiv Beogradskog paše i u tom sukobu sa Turskom vojskom poginuo 1750. godine. Ovaj šejh Mehmed je smatran "pobožnim, učenim i slobodoumnim" (etnograf Tihomir Đorđević). **Slobodoumlje** koje je suštinski bilo odraz povratka prvobitnom Islamu i koje je uključivalo Bogumilske tragove te učenja derviškog reda bajramija i Šijsko-alevijskog pravca, takvo slobodoumlje je samom unutarnjom logikom moralo biti izvan "dohvata javnosti" jer ezoterizam (kršćanski također) nikada nije bio "masovna" praksa za najveći dio (samo) izvanjski vjerujućih ljudi.

Također, hamzevije su bile bliske **hurufijama**, mističnom savezu koji se slobodno može nazvati "muslimanskim Pitagorejstvom". (Fazlullah Hurufi je pogubljen zbog raskola 1393 - 1394. godine). Hamzevije su bili istinski gnostici koji su prednost davali kontemplaciji i dijalogu nad askezom, bili su vrlo bliski učenju Ibn Arabija te propovijedali "jedinstvo bitka". Jedan povijesničar piše kako su se okupljali u "hladnim, podzemnim izbama", a za samog Hamzu se govorilo da **previše voli Isusa** te da ga "precjenjuje". Sve ovo je od njih napravilo velike "balije", raskolnike i heretike, otpadnike odviše "slobodnog" ponašanja, a što je bilo suštinski, življenje Islama u **svom vremenu** a što se opet za predstavnike i vode okamenjene ("islamske") tradicije, sasvim logično činilo "preslobodnim". Vidjeli smo da je duhovna "hereza" usko povezana sa odanošću Imamu Aliju i porodici Poslanika Muhammeda (Ehli-Bejt) te da je zakletva Alijem (ba - Ali') bila poput žiga kojim su obilježavani takvi otpadnici. Suprotavljanje njima je Hasan Kjalija nazvao "sabljom šerijata", i djelovanje te specifične inkvizicije je dovelo do stradanja više hiljada ljudi. Tvrdnja da se hamzevije mogu idejno vezati za šijsko-alevijsku sektu (što je bio način etiketiranja ovih duhovnjaka, mahom pripadnika suljijskog reda Bajramija) ukazuje na izvorni smisao riječi "balija",

koja nema ništa zajedničko sa pogrdnim značenjem koji je kasnije "proširen" na vanjsku herezu (otpadanje od vjere konzumacijom alkohola, svinjskog mesa, i sl.) a potom i na sve muslimane - Bošnjake. Izvanjsko otpadanje od vjere, mahom ruralnih i "graničnih" slojeva stanovništva dalo je izrazu "balija" novo značenje ali za razliku od "duhovnih heretika" ovi posljednji nisu ubijani mada su u svakom smislu nipodaštavani i marginalizirani. Njih su i ostali Bošnjaci, muslimani nazivali "balijama" ali tada to određenje još uvijek nije bilo na razini opšte-prihvaćenog i prepoznatljive uvrede i više je bilo kritika samih oblika ponašanja nego "vjerska" ili "nacionalna" odrednica. Vremenom, pogrdni izraz obuhvata sve muslimane (Bošnjake) na šta oni svojim susjedima uzvraćaju. Izraz "Vlah" je tako zadobio uvredljivo značenje obuhvativši sve kršćane dok su Vlasi, ustvari poseban stočarski narod koji se i danas može naći u dijelovima Srbije i Rumunije. Logika pogrdnog uljepšavanja je otišla i korak dalje pa je "pronaden" izraz "balidžan" što bi trebalo da znači "**ljubljeni otpadnik**" (riječ "džan" znači ljubljeni, ljubljenje, odatle imena - Dženan, Dženana). Uvreda je postala udomačena i odnosila se ponajprije na seosko stanovništvo, sve "primitivne" slojeve društva, na sve što je bilo izvan zamišljenog kruga *novog* aristokracije, "novog ustroja stvari" a što je sve dovelo do toga da riječ "balija" izgubi izvorno značenje i čak, da se pretvori u svoju suprotnost. Jer, duhovne hereze, duhovnosti koja bi bila prezrena od većine (jer duhovnost i sačinjavaju moralno i duhovno superiorni pojedinci i grupe a nikad cijelo "društvo") upravo **toga nije bilo** kada je izraz "balija" postao opšteprihvaćen u pogrdnom i uvredljivom smislu riječi.

Paradoksalnost koju u sebi sadrži uvredljiva otrcanost tog izraza možemo promatrati kao svojevrstan podsmjeh istorije, ironični obrat u kojemu pojmovi i događanja tako često postaju svojim suprotnostima. Jer "balije" su u početku bili **najbolji** ljudi među muslimanima na koje je većinska, površna i neizgrađena svijest (a vlast pogotovu) morala baciti **anatemu**, žig hereze i odstupanja od kursa, da bi na kraju ta izreka obuhvatila sve muslimane (Bošnjake) upravo kao sinonim za **odsustvo** svakog morala i duha spoznaje, svake **čestitosti** u izrazu, svega otmjenog. Izraz koji je u suštini (na izokrenut način svjedočenja) bio duhovan, postao je "nacionalna odrednica" za narod koji je trebalo smatrati inferiornim, narod koji je prikazan kao otpadnički. Od čega?

Od "vjere pradedovske" ili "zabluda vremena"?! Ili je u pitanju vraćanje mitskoj slici "zajedničkog korijena" u kojoj se potpuno imaginarno doživljeno "kolektivno otpadanje" ima ispraviti privođenjem i osvješćivanjem koje u ovom kontekstu neminovno podrazumijeva **spuštanje** na nivo otpadnika ("balije"). Inverzija je imala planski cilj. Prelazak na Islam od strane Slavena je usko vezano s tim nazvan "poturčavanje", (kao da prelaznici na Islam automatski postaju "Turci") dok se sami muslimani Bošnjaci proglašavaju "muhammedancima" što je druga važna tačka smišljenog izolacionizma i krojenja "nove" Istorije. (jer upravo Islam priznaje sve Božje Poslanike a sam Isus zauzima posebno mjesto i spada u 7 najvećih Božjih Poslanika).

Ova redukcionistička obezvrijeđivanja ("Turci" i "Muhammedanci") se savršeno poklapaju sa rasprostriranjem izraza "balija" na cijeli Bošnjačko-muslimanski narod. Jer ako su prihvatili samo jedno (Muhammeda) onda su napustili "sve drugo", a ukoliko je to "jedno" vezano opet za samo jedan narod (Turke) onda se ono napušteno, ono "sve drugo" (a to se i može odnositi baš na sve ovisno od potreba i namjera "susjeda") i može pronaći jedino u "zaboravljenoj prošlosti". Dakako, Bošnjake se tu ništa (i niko) ne pita, njih se ima poučiti, uzeti za ruku i "vratiti" tamo "gdje pripadaju". Kroz **sluganski život** ili **smrt**.

Kada se ova smišljena laž izvede do svojih krajnjih granica onda se neminovno dolazi do pitanja, vezanog za Bošnjake: Ko su? Šta su? (ili šta bi sve mogli biti) Zašto su (tu) nakon odlaska Turske?! Posljedice su dobro poznate a geneza "processa" se može pratiti u (bar) nekoliko zadnjih ratova u kojima "turci" uvijek preživljavaju (i Bošnjaci kao narod i mit kao realnost). Bošnjački narod i svi ostali narodi na ovim prostorima mogu samo biti ponosni na "herezu" Hamze Baliija i njegovih sljedbenika kojima je (njima) nenaklonjena Osmanska vlast priredila brojne progone i mučenja. Jer, to su bili **ezoteristi** koji su njegovali bogato bogumilsko naslijeđe, voljeli Isusa i živjeli strogo posvećeno pronalazeći ono zajedničko u dubinama svake religije. Bajramijski suljijski red doživio je u to doba svoj zenit. Duhovni čovjek je izgnanik, "otpadnik" u tom izgnanstvu i tako je oduvijek bilo i bit će i kako vrijeme bude prolazilo "ta stvar" (prefinjene duhovnosti) će sve više živjeti u progonstvu. I sve težem. Jer "predanost je počela sa pojedincima, s njima će i završiti".

Baliija? Ko zna, možda ih ima čak i danas. Nakon jedne vojne pobjede, neki

čovjek je rekao Imamu Aliju kako bi volio da je njegov brat tu, da vidi kakvu mu Bog pobjedu daje. "Je li ljubav tvoga brata s nama?" - upitao je Ali. "Jeste" - glasio je odgovor. Na to je Imam rekao: "Onda je on prisutan. Čak štaviše, u ovoj vojsci našoj su i oni koji su još u kičmama muškaraca i maternicama žena. Vrijeme će ih iznijeti i vjera će s njima ojačati".

Ba-Ali'. Biti sa Alijem, to je metahistorijsko vrijeme i mjesto, a vrijeme iznosi ljude shodno mogućnostima i potrebama kao što i vjera jača preko ljudi koje to isto vrijeme iznosi *baš tada*. Niti se nešto pojavljuje prije svog vremena, niti je zakašnjenje moguće na način da bi preteklo odredbu. Biti sa Alijem. U "*hladnim, mračnim izbama*" kako povjesničar opisuje mjesta boravka Hamzinih pristalica, mjesta koja su oduvijek bila staništa predanih Bogu, u svim vremenima, na svim prostorima. *Katakombe* Isusovih vjernih sljedbenika, oduvijek isto, oduvijek izgnanik, duhovni čovjek koji živi "na svijetu ovome kao putnik ili stranac", siromah u duhu. Garib.

